

Earthquake and Humanitarian Aid in Interactions between the Islamic Republic of Iran and the United States

Mehdi Zare¹

1- International Institute of Earthquake Engineering and Seismology, and Associate Member, Academy of Sciences, Tehran, Iran. E-mail: mzare@iiees.ac.ir

Date received:2025/05/02

Date revised:2025/06/17

Date accepted:2025/06/19

Doi:10.22034/ipsan.2026.585314.1015

Extended Abstract Introduction

The Iran and U.S.A. relationship has served as a potential diplomatic tool after major earthquakes (particularly in 1990, 2003, and 2017) and has provided brief moments of opportunity for dialogue and de-escalation. With the near-total absence of U.S. diplomatic relations with Iran since the 1980 hostage crisis and occupation of the U.S. embassy in Tehran, direct channels of communication were severed. The United States imposed broad sanctions, making any financial or material exchange, including humanitarian aid, complicated. Exceptions included offers of unconditional humanitarian aid were of the few positive actions could take. There has also been scientific cooperation between the United States and Iran in the fields of seismology and earthquake engineering, based on the occurrence of major earthquakes in Iran. These moments have ultimately been overshadowed by deep distrust, ideological opposition, and broader geopolitical conflicts. The Iranian government's response to these offers has been a measure of its internal political dynamics, often reflecting the challenge between practical need in times of disaster and revolutionary anti-American ideology. As a result, while the aid offers provided temporary openings, they failed to bring about any lasting thaw in the ice between the two countries and instead highlighted the deep obstacles to reconciliation.

Methodology

Using a qualitative, historical-comparative case study design, this study examines the dynamics of Iran-US cooperation in the field of earthquakes between 1980 and 2025. This cooperation is examined as a general case, and critical earthquakes (such as the 1990 Manjil earthquake, the 2003 Bam earthquake, and the 2017 Kermanshah earthquake) are considered as subcases within specific empirical intervals. While the main approach is qualitative, elements of mixed methods analysis are incorporated through bibliometrics and network analysis of joint scientific publications and joint initiatives.

This methodological approach is expected to produce the following: A detailed mapping of the scientific, institutional, and diplomatic dimensions of Iran-US cooperation on earthquakes. Identification of lessons learned in terms of scientific cooperation, resilience, and the limitations of disaster diplomacy. Recommendations for future science diplomacy initiatives in politically constrained environments.

Result and discussion

Analysis of U.S. humanitarian interventions in Iran after major earthquakes since 1980 confirms that “disaster diplomacy” is a tool with limited, but not insignificant, potential. The 1990 Manjil earthquake exposed the complexities of Iranian domestic politics and the difficulty of delivering aid without a unified political will. The 2003 Bam earthquake demonstrated the peak of this tool’s potential, providing a brief window for de-escalation and limited, tactical engagement that even led to temporary concessions on nuclear safeguards. However, the 2017 Kermanshah earthquake demonstrated the fundamental limitations of this approach, when the broader politics of the proposing party were perceived as the source of humanitarian harm.

In a context of frozen diplomatic relations, humanitarian aid can provide a fragile bridge to limited communication. It can provide a politically acceptable pretext for engagement without requiring a fundamental shift in foreign policy. However, it cannot act as a panacea for deep geopolitical conflicts, nor can it fundamentally transform a relationship defined by decades of mistrust and conflicting strategic interests. The fleeting nature of the “thaw” after the Bam earthquake and the apparent rejection of aid in 2017 after the Azgaleh earthquake suggest that the political environment is a key factor in determining the success or failure of such efforts.

Conclusion

The humanitarian relationship between the United States and Iran during earthquakes, despite the extensive diplomatic challenges, is a complex and contradictory pattern of “disaster diplomacy.” Following major earthquakes in Iran—such as the Sar-e-Pul-e-Zahab earthquake of 2017—the United States has offered technical assistance, equipment, and manpower, and has sometimes temporarily relaxed sanctions to facilitate relief efforts. This assistance has generally been channeled through NGOs or the International Red Cross and Red Crescent Movement, and has been less direct and bilateral. The United States has used this opportunity to improve its image in the eyes of Iranian society and to demonstrate goodwill (public diplomacy). This assistance has sometimes improved the atmosphere for dialogue momentarily—for example, the exchange of messages through the Swiss side in the Bam earthquake—but it has never led to a lasting dialogue or a major diplomatic opening. Deep mistrust and macro-geopolitical issues—such as the nuclear program, regional patronage, sanctions—quickly overshadowed any temporary warmth and returned relations to their previous hostile state. The “window of opportunity” created by the natural disaster was very short-lived and lacked strong political institutions or allies to consolidate it on either side.

Even with good intentions to help, the web of US sanctions against Iran has been the greatest operational obstacle to effective aid delivery. Banks and companies’ fear of violating sanctions have made it extremely difficult to transfer funds, buy medicine and

equipment. This paradox (offering aid on the one hand and creating structural obstacles on the other) has meant that US aid has often taken a ceremonial form and has had limited operational impact. In the absence of strong political will, stable institutional mechanisms and fundamental trust-building, these moments of cooperation can rarely become a bridge to resolve geopolitical differences. The heavy burden of history, deep mistrust and strategic differences have neutralized any positive developments from “earthquake diplomacy”. Humanitarian aid has remained, at best, a positive but transitory event in a tense relationship, not a transformative strategy. "Earthquake diplomacy" between Iran and the United States has been a brief light in the darkness of relations that, due to the lack of fuel of trust and sustainable mechanisms, has never turned into the fire of dialogue and reconciliation.

Keywords

Earthquake, Humanitarian Aid, Iran, United States.

زلزله و کمک‌های بشردوستانه در تعاملات جمهوری اسلامی ایران و آمریکا

مهدی زارع^۱

۱- استاد پژوهشگاه بین‌المللی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله، و عضو وابسته فرهنگستان علوم، تهران، ایران. ایمیل: mzare@iiees.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۱۲

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۴/۰۳/۲۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۲۹

Doi: 10.22034/ipsan.2026.585314.1015

چکیده

رابطه ایالات متحده با ایران پس از زلزله‌های بزرگ (به‌ویژه در سال‌های ۱۳۶۹، ۱۳۸۲ و ۱۳۹۶) به‌عنوان یک ابزار دیپلماتیک بالقوه عمل کرده و لحظات کوتاهی از فرصت را برای گفتگو و کاهش تنش ایجاد کرده است. با فقدان تقریباً کامل روابط دیپلماتیک آمریکا با ایران از سال ۱۹۸۰ پس از بحران گروگان‌گیری و اشغال سفارت آمریکا در تهران، کانال‌های ارتباطی مستقیم قطع شدند. ایالات متحده تحریم‌های گسترده‌ای را اعمال کرد و هر نوع تبادل مالی یا مادی، از جمله کمک‌های بشردوستانه را پیچیده کرد. استثنائاً شامل پیشنهادهای کمک‌های بشردوستانه بی‌قید و شرط یکی از محدود اقدامات مثبتی بود که ایالات متحده می‌توانست انجام دهد. همچنین بر اساس رخداد زمین‌لرزه‌های مهم در ایران همکاری‌های علمی در زمینه زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله نیز بین آمریکا و ایران رخ داده است. این لحظات در نهایت تحت‌الشعاع بی‌اعتمادی ژرف، مخالفت ایدئولوژیک و درگیری‌های ژئوپلیتیکی گسترده‌تری قرار گرفته‌اند. پاسخ دولت ایران به این پیشنهادات، معیاری برای پویایی سیاسی داخلی آن بوده که اغلب منعکس‌کننده چالش بین نیاز عملی در هنگام سوانح و ایدئولوژی ضد آمریکایی انقلابی است. در نتیجه، در حالی که پیشنهادات کمک، گشایش‌های موقتی را فراهم می‌کردند، اما نتوانستند هیچ ذوب‌پذیری برای یخ روابط فی‌مابین ایجاد کنند و در عوض موانع ژرف‌آشتی را برجسته کردند. روش پژوهش مورد استفاده، مطالعه موردی کیفی، تاریخی-مقایسه‌ای است و پرسش اصلی این است که آیا با ریسک بالای زلزله‌های شدید ایران و آمریکا از این شباهت‌ها می‌توان به درس‌هایی مفید از ارتباط بشردوستانه در زلزله در دو طرف رسید؟ در پاسخ به این پرسش، فرضیه اصلی، این ایده است که سوانح طبیعی می‌توانند فرصت‌هایی برای همکاری بین کشورهای درگیر به‌ویژه برای اهداف بشردوستانه ایجاد کنند.

واژگان کلیدی: زلزله، کمک‌های بشردوستانه، ایران، ایالات متحده آمریکا.

مقدمه و طرح مسئله

استفاده از کمک‌های بشردوستانه به عنوان یک ابزار دیپلماتیک، مفهومی است که اغلب به عنوان «دیپلماسی فاجعه» از آن یاد می‌شود و شامل استفاده از یک بحران انسانی برای تقویت و بهبود روابط بین ملت‌ها برای کم کردن تنش بین دولت‌هاست. در مورد ایالات متحده و ایران این رویکرد چندین بار پس از زلزله‌های فاجعه‌بار آزمایش شده است. اثربخشی این راهبرد در پر کردن شکاف خصومت چندین دهه‌ای، محور اصلی این پژوهش است. بررسی زمینه تاریخی برای درک ماهیت محدود و مشروط این تعاملات بسیار مهم است.

ایران و ایالات متحده هیچ رابطه دیپلماتیک مستقیم و دولتی از ۱۹۸۰ با یکدیگر نداشته‌اند، تمام تماس‌های رسمی از طریق قدرت‌های حافظ منافع - سوئیس برای منافع ایالات متحده در ایران و پاکستان برای منافع ایران در ایالات متحده - مدیریت شده است (Mangone, 2018). این رابطه با تنش مداوم با رویدادهای مهمی مانند ماجرای ایران-کنترا در دهه ۱۹۸۰/۱۳۶۰ شمسی و ساقط کردن هواپیمای مسافربری ایرانی در تیر ۱۳۶۷ از سوی ناو آمریکایی وینسنس، اعلام ایران به عنوان بخشی از «محور شرارت» توسط دولت جورج دبلیو بوش در بهمن ۱۳۸۰ برجسته شده است. از ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۰ (۱۳۹۵ تا ۱۳۹۹) کارزار فشار حداکثری «دولت ترامپ»، شکاف‌های اقتصادی و سیاسی را ژرف‌تر کرد. ترور سردار سلیمانی در ژانویه ۲۰۲۰ / دی‌ماه ۱۳۹۸ و بمباران تاسیسات هسته‌ای ایران در ژوئن ۲۰۲۵ / تیر ۱۴۰۴ وضعیت پایدار بی‌اعتمادی متقابل و تحریم‌ها را چالش‌برانگیزتر کرده و کمک‌های بشردوستانه را به ابزاری منحصر به فرد، قدرتمند اما شکننده برای کاهش موقت تنش تبدیل کرده است (Iran: Bam earthquake, 23 September, 2025). شواهد نشان می‌دهد که اگرچه کمک‌های بشردوستانه گهگاه فرصت‌های زودگذری برای گفتگو ایجاد کرده است (Iran and Iraq Earthquake, 23 September, 2025)، اما اساساً خصومت سیاسی ژرف بین دو دولت را تغییر نداده است. این اقدامات همواره به دلیل رفتار سیاسی غالب و فقدان اراده سیاسی یکپارچه برای کاهش تنش در هر دو طرف، با محدودیت مواجه بوده‌اند.

بنابراین پرسش‌های اصلی پژوهش شامل موارد زیر می‌گردد: **پرسش نخست؛** هم ایران و هم بخش‌هایی از آمریکا - به‌ویژه غرب این کشور - بسیار لرزه‌خیز است. در دهه‌های اخیر به‌ویژه از ۱۹۸۰ به بعد تبادلات هر چند محدود در زمینه علمی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله از موارد موفق دیپلماسی علمی - هر چند محدود - بین دو کشور بوده است. ویژگی‌های منحصر به فرد جغرافیایی و زمین‌شناختی از دلایل ریسک

بالای زلزله‌های شدید ایران و آمریکاست. آیا از این شباهت‌ها می‌توان به درس‌هایی مفید برای هر دو طرف رسید؟ **پرسش دوم**؛ اثر مکرر و مخرب در زمین‌لرزه‌های ۱۹۸۹ لوماپریتا و ۱۹۹۴ نورث ریج در کالیفرنیا به لحاظ میزان خسارت - از نظر تلفات انسانی - در زلزله‌های بم ۲۰۰۳ / ۱۳۸۲ (U.S. Air Force, 2025;) و کرمانشاه ۲۰۱۷ / ۱۳۹۶ (Foreign) (The White House, 2003; U.S. Department of State, 2006 Policy Association, 2025; Atlantic Council, 2025) نیز نشان داده شد. بررسی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله از سوانح با خسارات مشابه می‌تواند درس‌هایی برای هر دو طرف داشته باشد؟ **پرسش سوم**؛ نیازی ژرف برای بازنگری سیستماتیک در چارچوب مدیریت بحران به دلیل تعداد بالای تلفات و تخریب گسترده صرفاً نتیجه نیروهای طبیعی نیست، بلکه پیامد مستقیمی از کاستی‌های نهادی، زیرساختی و مالی ژرف و ریشه‌دار است که مانع از پاسخ مؤثر و سریع می‌شود. آیا این تحلیل با تلفیق درس‌هایی از تاریخ زلزله‌های آمریکا و ایران با بهترین شیوه‌های بین‌المللی آزموده شده در کشورهایمانند آمریکا، ژاپن، شیلی و نیوزیلند و مکزیک که در مورد مدیریت سانحه زلزله موفق بوده‌اند، قابل استفاده در تهیه نقشه راه راهبردی برای تحول کاهش ریسک سانحه زلزله در ایران هست؟

پیشینه و ادبیات پژوهش

کمک‌های بشردوستانه در زمان زلزله می‌توانند لحظاتی از همکاری و تعاملات دیپلماتیک بین دو کشور با چالش‌های وسیع ژئوپلیتیک پدید آورد. زلزله و سوانح طبیعی، در هنگامه چالش‌های ژئوپلیتیک بین کشورها، فرصتی برای نشان دادن همبستگی انسانی و تقویت تعاملات دیپلماتیک از طریق کمک‌های بشردوستانه هستند (Khan, 2009; Kelman & Koukis, 2000; Gaillard et al., 2019). در مواقع بحران، بسیاری از کشورها تمایل دارند کمک‌های خود را مستقل از اختلافات سیاسی یا تنش‌های ژئوپلیتیک ارائه دهند، با این دلیل یا بهانه اولویت نجات جان انسان‌ها و کاهش آلام انسانی است. این نوع اقدامات بشردوستانه می‌تواند به‌عنوان یک «دیپلماسی کمک‌رسانی» عمل کند، که گاهی مسیرهایی برای گفتگو و کاهش تنش‌ها در بلندمدت ایجاد می‌کند، اگرچه ممکن است به طور مستقیم مسائل ژئوپلیتیک پیچیده را حل نکند. در رابطه با ایران و کشورهای دیگر نیز، نمونه‌هایی از کمک‌های بشردوستانه در زمان زلزله دیده شده که نشان‌دهنده ظرفیت این گونه اقدامات برای عبور از چالش‌های سیاسی است. با این حال، این تعاملات معمولاً محدود به حوزه بحران باقی مانده‌اند و تأثیر ساختاری بر روابط در سطح کلان - در

مورد مطالعه حاضر در تعاملات بین ایران و آمریکا- بدون اراده سیاسی و دیپلماسی مستمر، نداشته است (Sadeghi & Tavana, 2009; Mangone, 2018).

در ادامه به چند اثر در این خصوص می‌پردازیم.

در این خصوص مقاله‌ای تحت عنوان «مروری نظری بر واژه‌شناسی اجتماعی فاجعه» نوشته کمال‌الدینی که در آن به دسته‌بندی مشخص و مدونی مبتنی بر دیدگاه جامعه‌شناسی فاجعه می‌پردازد و اینکه، فاجعه وضعیتی است که به دلیل کاهش تاب‌آوری اجتماعی و ظرفیت مقابله‌ای جامعه در برابر مخاطرات طبیعی ایجاد می‌گردد و به همراه خود آسیب‌پذیری اجتماعی و روانی به دنبال خواهد داشت (کمال‌الدینی، ۱۳۹۸: ۴۰۳).

در اثر دیگری تحت عنوان «درآمدی بر انسان‌شناسی فاجعه» نوشته نادری و سلیمی به این مسئله می‌پردازد که انسان‌شناسی فاجعه، وابستگی و رابطه‌ای تنگاتنگ با سایر رشته‌های انسان‌شناسی، علوم اجتماعی، علوم مهندسی و طبیعی دارد. درک اهداف، رویکرد و چشم‌اندازهای انسان‌شناسی فاجعه در جهان امروز که هر لحظه با فاجعه‌ای مواجه است، با دشواری‌های زیادی روبه‌رو است؛ اما به همان میزان، این رشته در جهان امروز نقش تأثیرگذار و غیر قابل انکاری دارد، به گونه‌ای که تمام مطالعات علمی، اجتماعی و فرهنگی درگیر با زندگی انسان از مطالعات و رویکردهای این رشته نوپا متأثر هستند (نادری و سلیمی، ۱۴۰۰: ۱۳).

در اثر دیگری تحت عنوان «جامعه‌شناسی فاجعه» اثر برایان ترنر یکی از آثار نادر است که نه تنها به توصیف فجایع تاریخی می‌پردازد، بلکه مفهوم «آگاهی از فاجعه» را به ما می‌آموزد؛ آگاهی‌ای که می‌تواند در مواجهه با بحران‌های کنونی ایران، همچون چراغی راهنما باشد. ترنر در این کتاب نشان می‌دهد که فاجعه تنها یک رویداد طبیعی یا سیاسی نیست، بلکه فروپاشی سیستماتیک نهادهای اجتماعی و سیاسی است که جامعه را تا مرز فروپاشی پیش می‌برد. در شرایطی که ایران با چالش‌های چند لایه‌ای مواجه است، این بینش می‌تواند به ما کمک کند تا ریشه‌های بحران را عمیق‌تر بفهمیم (تورنر، ۱۴۰۳: ۱۰).

در کتاب «فرهنگ و فاجعه» نوشته نعمت‌الله فاضلی مجموع جستارهایی است که در زمینه مصائب جمعی و فاجعه‌های طبیعی در ایران می‌پردازد. این جستارها درباره زلزله، سیل و بحران پاندمی کرونا یا ویروس کووید ۱۹ می‌باشد که در ایران و جهان شیوع داشته است. این جستارها چند ویژگی مشترک دارند؛ همه آنها معطوف به فاجعه‌های طبیعی هستند که در سال‌های اخیر جامعه ایران را درگیر خود ساختند. برای خوانندگان ایرانی این فاجعه‌ها کاملاً آشنا هستند و درگیر آنها بوده‌اند (فاضلی، ۱۳۹۹: ۱۰).

در اثری دیگری تحت عنوان «تاثیر کوانتوم دیپلماسی بر بعد اقتصادی امنیت انسانی جمهوری اسلامی ایران» تلاش دارد تا با استفاده از منابع محدود کتابخانه‌ای، دیپلماسی کوانتومی با رویکرد اقتصادی و مختصات و ویژگی‌های آن را تبیین و تشریح نماید و پس از تبیین مفهوم کوانتوم دیپلماسی، با ارائه مختصری از مفهوم امنیت انسانی، تاثیر این نوع از دیپلماسی را بر بعد اقتصادی امنیت انسانی در جمهوری اسلامی ایران بررسی نماید (شیخ‌الاسلامی و امانی خجسته، ۱۴۰۰: ۸۳).

در کتاب «تبعات جبران ناپذیر زلزله بر جامعه و راه‌های کاهش آن» اشاره دارد که زلزله‌ها می‌توانند اثرات متعدد اقتصادی، اجتماعی، آسیب به آثار باستانی و غیره بر جامعه و مردم داشته باشند. این اثرات باید به خوبی شناخته و درک شوند تا بتوان آنها را به حداقل رساند. این کتاب با معرفی این اثرات، به مهندسین عمران، زلزله‌شناسان، نیروهای امداد و نجات و مدیران بحران کمک خواهد کرد تا مسئولیت‌های خود را به طور مؤثر انجام داده و برنامه‌ریزی‌های موردنیاز قبل از وقوع زلزله را انجام دهند (کاوه آملی، ۱۴۰۳: ۱۲).

در کتاب «آشنایی با بحران‌های پس از زلزله در ایران» نتیجه مشاهدات و تجربیات شخصی نویسنده علیرضا سعیدی است که طی چهارده سال، حضور مستقیم و مستمر در مناطق زلزله‌زده ایران سعی نموده تا به صورت شفاف به بررسی بزرگترین چالش‌های پیش روی مدیران بحران بپردازد و به دنبال مراحل طراحی، برنامه‌ریزی و اجرا و حتی کنترل و نظارت برای مدیریت چالش‌های بعد از زلزله در ایران می‌باشد (سعیدی، ۱۳۹۷: ۲۰).

چارچوب نظری (مفاهیم فرضیه‌ها، مدل و تحلیل نظری)

۱. مفاهیم اصلی شامل: ۱. دیپلماسی علمی: استفاده از همکاری علمی به‌عنوان پلی برای عبور از شکاف‌های سیاسی؛ ۲. دیپلماسی فاجعه: این ایده که سوانح طبیعی می‌توانند فرصت‌هایی برای همکاری بین کشورهای درگیر ایجاد کنند؛ ۳. تولید مشترک دانش: تولید مشترک داده‌ها، مدل‌ها و شیوه‌ها از طریق تخصص مشترک؛ ۴. زلزله‌شناسی و کاهش ریسک: علم زلزله به‌عنوان یک تلاش فنی و اجتماعی-سیاسی ۵. اعتمادسازی در روابط بین‌الملل: همکاری به‌عنوان راهی برای کاهش بی‌اعتمادی در زمینه‌های پرتنش سیاسی.

۲. مبانی نظری پژوهش

الف. در حوزه روابط بین‌الملل شامل: ۱. رئالیسم در مقابل لیبرالیسم: رئالیسم: همکاری محدود، راهبردی و شکننده است؛ همکاری تنها در صورتی پایدار است که در خدمت منافع ملی باشد؛ ۲. نهادگرایی: نهادهایی مانند یونسکو، سازمان زمین‌شناسی ایالات متحده^۱، پژوهشگاه بین‌المللی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله^۲ می‌توانند همکاری را فراتر از سیاست حفظ کنند؛ ۳. ساختارگرایی: هنجارهای مشترک (ایمنی، تاب‌آوری، ارزش‌های بشردوستانه) می‌توانند هویت‌ها را تغییر شکل دهند و خصومت را کاهش دهند.

ب. در حوزه مطالعات علم و فناوری^۳ شامل: ۱. نظریه شبکه-عامل^۴: زلزله‌ها، ابزارها (لرزه‌نگارها، داده‌های ماهواره‌ای) و دانشمندان به‌عنوان «عامل» در شبکه‌هایی عمل می‌کنند که همکاری را حفظ می‌کنند؛ ۲. اشیاء مرزی: داده‌های لرزه‌ای و نقشه‌های خطر به‌عنوان ابزارهای مشترکی عمل می‌کنند که همکاری را در میان شکاف‌های سیاسی امکان‌پذیر می‌کنند.

ج. در حوزه مطالعات سوانح شامل: ۱. نظریه تاب‌آوری: درس‌هایی از مطالعات مشترک زلزله، تاب‌آوری اجتماعی، زیرساختی و نهادی را افزایش می‌دهد؛ ۲. نظریه یادگیری اجتماعی: همکاری منجر به سازگاری متقابل روش‌ها، اولویت‌ها و پاسخ‌های بحران می‌شود.

۳. **مدل تحلیل نظری**: یک مدل ساده شده وجود دارد که می‌توان در مورد پرونده ایران و ایالات متحده به کاربرد:

مرحله ۱- رویدادهای محرک: زلزله‌های بزرگ؛ مثلاً منجیل ۱۹۹۰، بم ۲۰۰۳، کرمانشاه ۲۰۱۷؛ فرصت‌هایی برای امدادرسانی مشترک، تبادل داده‌ها و گفتگوی نهادی هستند.

مرحله ۲- کانال‌های همکاری شامل: ۱. رسمی: پروژه‌های تحقیقاتی مشترک، کارگاه‌های آموزشی، کنفرانس‌های بین‌المللی، تبادلات پژوهشگاه بین‌المللی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله^۵ و سازمان زمین‌شناسی ایالات متحده آمریکا؛ ۲. غیر رسمی: روابط شخصی دانشمندان با یکدیگر، سازمان‌های غیر دولتی، شبکه‌های خارج از کشور.

1 - USGS
2 - IIEES
3 - STS
4 - ANT
5 - IIEES
6 - USGS

مرحله ۳- عوامل میانجی شامل: ۱. سیاست: تنش‌های دیپلماتیک ایران و ایالات متحده، تحریم‌ها، بی‌اعتمادی؛ ۲. نهادها: سازمان ملل، انجمن بین‌المللی لرزه‌شناسی و فیزیک درون زمین^۱، یونسکو، سازمان‌های غیر دولتی، دانشگاه‌ها به‌عنوان «زمینه‌های بی‌طرف»؛ ۳. فناوری: پایگاه‌های داده لرزه‌نگاری مشترک، ابزارهای مدل‌سازی، تصاویر ماهواره‌ای.

مرحله ۴- نتایج شامل: ۱. درس‌های علمی: پیشرفت‌ها در ارزیابی خطر زلزله، هشدار پیش‌هنگام، شیوه‌های مقاوم‌سازی؛ ۲. درس‌های دیپلماتیک: محدودیت‌ها و امکانات دیپلماسی علمی در شرایط درگیری؛ ۳. درس‌های اجتماعی: ایجاد اعتماد، تاب‌آوری و فرهنگ آمادگی در برابر سوانح.

۴. درس‌هایی که باید استخراج شوند: با استفاده از این چارچوب، درس‌ها را می‌توان به صورت زیر دسته‌بندی کرد: ۱. علمی: مدل‌های بهتر، نقشه‌های خطر و ظرفیت آموزشی؛ ۲. نهادی: ارزش سازمان‌های علمی بی‌طرف به‌عنوان میانجی؛ ۳. دیپلماتیک: همکاری در زمینه سوانح می‌تواند دریچه‌هایی را برای گفتگوی گسترده‌تر، هر چند نه به طور خودکار، باز کند؛ ۴. اجتماعی: تاب‌آوری در برابر زلزله نیازمند همکاری علمی و سیاسی است.

روش‌شناسی تحقیق

این مطالعه با استفاده از یک طرح مطالعه موردی کیفی، تاریخی-مقایسه‌ای، به بررسی پویایی همکاری ایران و آمریکا در زمینه زلزله بین سال‌های ۱۹۸۰ تا ۲۰۲۵ می‌پردازد. این همکاری به‌عنوان مورد کلی بررسی می‌شود و زلزله‌های بحرانی (مانند زلزله منجیل ۱۹۹۰، زلزله بم ۲۰۰۳ و زلزله کرمانشاه ۲۰۱۷) به‌عنوان زیرموردی در بازه‌های تجربی خاصی، در نظر گرفته می‌شوند. در حالی که رویکرد اصلی کیفی است، عناصر تحلیل روش‌های ترکیبی از طریق کتاب‌سنجی و تحلیل شبکه‌ای انتشارات علمی مشترک و ابتکارات مشترک گنجانده شده‌اند.

۱. داده‌های اولیه: شامل اسناد بایگانی: گزارش‌های پژوهشگاه بین‌المللی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله، سازمان زمین‌شناسی ایالات متحده، یونسکو و سازمان‌های امدادرسانی سازمان ملل متحد (Atlantic Council, 2025; Stimson Center, 2024). یادداشت‌های میدانی: مشاهدات کنفرانس‌های بین‌المللی، کارگاه‌های آموزشی و جلسات علمی مشترک، بینش‌های زمینه‌ای ارائه می‌دهند.

۲. داده‌های ثانویه عبارت هستند از: متون دانشگاهی: نشریات داوری شده توسط هم‌تایان که به دیپلماسی فاجعه، دیپلماسی علم و ارزیابی خطر زلزله در ایران می‌پردازند. گزارش‌های رسانه‌ای: پوشش از رسانه‌های بین‌المللی و ایرانی (مانند نیویورک تایمز، تهران تایمز، ایرنا، ایسنا...). پایگاه‌های داده کتاب‌سنجی: از سوابق Scopus و Web of Science برای ردیابی الگوهای همکاری علمی ایران و ایالات متحده در زلزله‌شناسی و کاهش ریسک سوانح.

۳. روش‌های جمع‌آوری داده‌ها شامل مواردی همچون: ۱. تحلیل اسناد: بررسی سیستماتیک اسناد بایگانی، گزارش‌ها و مقالات رسانه‌ای برای شناسایی روایت‌ها، الگوها و نقاط عطف در همکاری؛ ۲. تحلیل کتاب‌سنجی: الگوهای هم‌نویسندگی، تأثیر استناد و پیوندهای نهادی برای ردیابی همکاری علمی در طول زمان ترسیم می‌شوند؛ ۳. تحلیل رویداد: پاسخ‌ها به زلزله‌های بزرگ برای ثبت زمان، دامنه و بازیگران درگیر در همکاری‌های دو جانبه یا چند جانبه.

۴. تحلیل داده‌ها شامل: الف- تحلیل موضوعی: داده‌های کیفی حاصل از اسناد برای شناسایی مضامین تکرار شونده مانند تبادل دانش، محدودیت‌های نهادی و چارچوب‌بندی بشردوستانه. ب- ردیابی فرایند: بازسازی تاریخی چرخه‌های همکاری (آغاز، گسترش، وقفه و تجدید) بینش‌های علی‌ارائه می‌دهد. ج- تحلیل تطبیقی: مورد ایران و آمریکا با موارد مشابه (مثلاً همکاری لرزه‌شناسی ایالات متحده و چین در دهه ۱۹۷۰، واکنش ایالات متحده و کوبا به فاجعه) مقایسه خواهد شد تا درس‌های منحصربه‌فرد و قابل انتقال برجسته شوند (Office of the Historian, 2025; History.com, 2025; GW Today, 2025) - د- قابلیت اطمینان و اعتبار: برای اطمینان از قابلیت اطمینان، از طریق بررسی متقابل یافته‌ها، منابع بایگانی و داده‌های کتاب‌سنجی، از روش مثلث‌سازی استفاده خواهد شد.

۵. نتایج مورد انتظار: انتظار می‌رود این رویکرد روش‌شناختی موارد زیر را ایجاد کند: نقشه‌برداری دقیقی از ابعاد علمی، نهادی و دیپلماتیک همکاری ایران و آمریکا در زمینه زلزله. شناسایی درس‌های آموخته شده از نظر همکاری علمی، تاب‌آوری و محدودیت‌های دیپلماسی سوانح، توصیه‌هایی برای ابتکارات دیپلماسی علمی آینده در محیط‌های دارای محدودیت‌های سیاسی.

یافته‌های تحقیق

۱. زلزله منجیل ۱۹۹۰: شروع همکاری بر اساس کمک‌های بشر دوستانه

زلزله‌ای که در ۲۰ ژوئن ۱۹۹۰ / ۳۱ خرداد ۱۳۶۹ شمال ایران را لرزاند، در فضایی دیپلماتیک با سوءظن ژرف و تعامل حداقلی بین ایالات متحده و ایران در پایان دهه هشتاد میلادی رخ داد. جنگ ایران و عراق تازه به پایان رسیده بود و روابط ایران و آمریکا در حالت خصومت پس از انقلاب همچنان منجمد بود. این زلزله به بزرگی ۷.۳ از مخرب‌ترین‌ها در تاریخ مدرن ایران بود. تلفات انسانی آن ۱۵۸۰۰ نفر کشته، بیش از ۶۰۰۰۰ نفر زخمی و بیش از ۴۰۰۰۰۰ نفر بی‌خانمان تخریب فیزیکی نیز گزارش شد، به طوری که ۹۰ درصد از شهر منجیل، رودبار و لوشان با خاک یکسان شدند و هزینه اقتصادی تخمینی آن ۷.۲ میلیارد دلار بود که ۷.۲ درصد از تولید ناخالص ملی ایران در آن زمان را تشکیل می‌داد.

واکنش ایالات متحده به این فاجعه محتاطانه و محدود بود که منعکس‌کننده فضای سیاسی در آن زمان بود. دولت ایالات متحده مقدار کمی کمک رسمی، در مجموع ۸۰۰۰۰۰ دلار، ارائه داد. این اقدام با توجه به مقیاس فاجعه، اقدامی نسبتاً جزئی بود. مجرای اصلی کمک‌های آمریکا، شهروندان عادی و سازمان‌های غیر دولتی^۱ بودند. یک هواپیمای امدادی خصوصی آمریکایی با تدارکات در ایران فرود آمده و سازمان‌های خصوصی مانند صندوق‌های امداد زلزله برای یتیمان^۲ تقریباً ۲۵۰۰۰۰ دلار کمک مالی برای کودکان آسیب دیده ارائه کردند.

واکنش دولت ایران به این کمک‌ها عمدتاً بدون اعلان و اظهار نظر عمومی بود. رسیدن کمک‌های ایالات متحده -چه خصوصی و چه رسمی- نشان می‌دهد که هر چند به صورت محدود، کمک‌ها پذیرفته شده است. این تناقض ظاهری، جنبه‌ای حیاتی از چشم‌انداز سیاسی ایران را آشکار می‌کند: یک «بله» یا «خیر» شفاف و یکپارچه برای کمک‌های خارجی وجود نداشت. کمکی که پذیرفته شد، از طریق کانال‌های عملگرایانه‌تر یا متمرکز بر بشردوستانه جریان یافت. البته گروه‌هایی از اصولگرای رادیکال داخلی کماکان با دریافت هر نوع کمک به‌ویژه از آمریکا مخالف بودند. این اصطکاک داخلی توضیح می‌دهد که چرا تلاش برای کمک‌رسانی منجر به هیچ تغییر دیپلماتیک قابل توجه یا پایداری نشد. اجماع سیاسی مورد نیاز برای یک آشتی دیپلماتیک معنادار، به سادگی وجود نداشت و همچنان وجود ندارد. این رویداد نشان داد

1 - NGO

2 - EORF

که پتانسیل «دیپلماسی فاجعه» یک تصمیم ساده بین دولت‌ها نیست، بلکه ابتدا باید در یک مذاکره پیچیده بین جناح‌های داخلی رقیب روی آن توافق شود.

۲. زلزله بم (۲۰۰۳): اوج دیپلماسی زلزله

زلزله بم در ۲۶ دسامبر ۲۰۰۳ / ۵ دی ماه ۱۳۸۲، دومین و مهم‌ترین آزمون مدل دیپلماسی فاجعه را فراهم کرد. این رویداد در پایین‌ترین نقطه روابط ایالات متحده و ایران، پس از سخنرانی «محور شرارت» رئیس‌جمهور جورج دبلیو بوش در فوریه ۲۰۰۲ رخ داد. فقدان گفتگوی مستقیم و بی‌اعتمادی متقابل فراگیر ویژگی روابط بین دو کشور در هنگام زلزله بم بود.

زلزله بم به بزرگی ۶.۵ فاجعه‌بار بود و ۲۶۲۷۱ نفر را کشته و بیش از ۳۰۰۰۰ نفر را زخمی کرد. تقریباً ۸۵٪ از ساختمان‌های بم، از جمله زیرساخت‌های حیاتی مانند دو بیمارستان مدرن و ۱۳۱ مدرسه ویران شدند. در یک تغییر چشمگیر از سیاست مقاومت در برابر کمک‌های خارجی در دولت آقای خاتمی، رئیس‌جمهور وقت درخواست عمومی و صریحی برای کمک‌های بین‌المللی کرد.

واکنش ایالات متحده از نظر مقیاس و سرعت بی‌سابقه بود. دولت ایالات متحده برای اولین بار طی دهه‌ها مستقیماً با مقامات ایرانی همکاری کرد و به سرعت تیم‌های غیر نظامی متشکل از بیش از ۲۰۰ متخصص را در زمینه‌های جستجو و نجات شهری، جراحی اورژانس و هماهنگی واکنش به سوانح سازماندهی کرد. یکی از جنبه‌های قابل توجه این واکنش، مشارکت مستقیم ارتش ایالات متحده بود. هواپیماهای گارد ملی هوایی C-130 هرکولس بیش از ۱۵۰ هزار پوند - حدود ۷۵ تن - تجهیزات پزشکی، غذا و آب را از پایگاه‌هایی در کویت به فرودگاه کرمان حمل کردند و به مقامات محلی ایرانی تحویل دادند. یکی از عوامل کلیدی در موفقیت این مأموریت، همکاری نادر و مستقیم روی زمین بود، به طوری که کادر پرواز آمریکایی و سربازان ایرانی در کنار هم یک زنجیره انسانی را برای تخلیه تجهیزات حیاتی تشکیل دادند. این تلاش بشردوستانه همچنین با تعدیل‌های قابل توجه سیاست‌ها در واشینگتن تسهیل شد. دفتر کنترل دارایی‌های خارجی وزارت خزانه‌داری ایالات متحده^۱ یک مجوز عمومی موقت صادر کرد که به افراد و سازمان‌های غیر دولتی آمریکایی امکان می‌داد تا علی‌رغم تحریم‌های موجود، وجوه و تدارکات بشردوستانه را به ایران منتقل کنند. وزارت امور خارجه مجوزهای اضافی برای تجهیزات کنترل شده لازم برای تلاش‌های امدادی، مانند تلفن‌های ماهواره‌ای و سامانه‌های رادیویی، صادر کرد. کل کمک‌های

ایالات متحده، از جمله کمک‌های سازمان‌های خصوصی مانند نهاد غیر انتفاعی آمریکایی در حوزه کمک‌های بشردوستانه و امدادرسانی پزشکی^۱ و سازمان امدادرسانی مستقیم بین‌المللی^۲، به ۱۰.۵ میلیون دلار رسید.

پذیرش این کمک از سوی ایران به طور گسترده به‌عنوان یک نشانه مثبت تفسیر شد و باعث ایجاد هیاهوی رسانه‌ای پیرامون مفهوم «دیپلماسی زلزله» شد. این بحران بشردوستانه، در چچه‌ای کوتاه برای نوعی محدود از عمل متقابل دیپلماتیک ایجاد کرد. حدود دو ماه قبل از زلزله بم در ۲۱ اکتبر ۲۰۰۳، در نشست مشترک وزرای خارجه سه کشور اروپایی و هیأت ایرانی در سعدآباد، بیانیه‌ای منتشر شد که به موجب آن، ایران برای بازدید بازرسان آژانس انرژی اتمی از تأسیسات اتمی خود اعلام همکاری کرد و گازدهی در سانتریفیوژهای نظیر را در راستای راستی‌آزمایی و اثبات صلح‌آمیز بودن فعالیت هسته‌ای ایران، به صورت داوطلبانه و برای مدت محدود تعلیق کرد. انگلیس و فرانسه نیز متعهد شدند تا از ارجاع پرونده ایران به شورای امنیت سازمان ملل جلوگیری کنند. پس از زمین‌لرزه بم و پس از این کمک دولت آمریکا به دولت ایران قول داد که به توافق با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی برای نظارت بیشتر بر برنامه‌های هسته‌ای اش پایبند باشد. این موضوع نشان می‌دهد که ایران این اقدام ایالات متحده را به‌عنوان یک پیش‌درآمد سیاسی که شایسته یک امتیاز موقت و تاکتیکی از سوی خود بود، تلقی می‌کرد. در حالی که ایالات متحده اظهار داشت که این کمک نشانه‌ای از تغییر در نگرش کلی آن نسبت به ایران نیست. بنابراین تماس و همکاری مستقیم پس از زلزله بم نشان‌دهنده «گرم شدن» قابل توجه، موردی و البته زودگذر بود.

البته همکاری بین پرسنل آمریکایی و ایرانی در سطح لجستیکی در تضاد کامل با خصومت رسمی مداوم بین دو دولت بود. با این حال، این لحظه کوتاه همکاری و هدف مشترک منجر به آشتی پایدار نشد و درگیری‌های اصلی ژئوپلیتیکی، به‌ویژه بر سر برنامه هسته‌ای ایران، به سرعت دوباره ظاهر شدند.

۳. بازگشت به بن‌بست سیاسی: زلزله ازگله، سرپل ذهاب در سال ۲۰۱۷ و مانع تحریم‌ها

زلزله‌ای که در ۱۲ نوامبر ۲۰۱۷ / ۲۱ آبان ۱۳۹۶ غرب استان کرمانشاه در ازگله، سرپل ذهاب را لرزاند، نقطه مقابل حادثه زلزله بم بود و محدودیت‌های ژرف دیپلماسی فاجعه را در یک فضای سیاسی متفاوت نشان داد. زلزله هنگامی رخ داد که حدود نه ماه از شروع دوره ریاست جمهوری اول ترامپ می‌گذشت و

1 - AmeriCares

2 - Direct Relief International

حدود ۵ ماه بعد از زلزله با خروج ایالات متحده از برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) در سال ۲۰۱۸ و اجرای «کمپین فشار حداکثری» با هدف فلج کردن اقتصاد ایران دوره‌ای از شدیدترین فشارهای همه‌جانبه بر ایران از سوی آمریکا آغاز شد.

زلزله از گله سرپل ذهاب به بزرگی ۷.۳ موجب ۶۴۰ نفر کشته و بیش از ۷۰۰۰ نفر زخمی شد. در واکنش به این فاجعه، ایالات متحده پیشنهاد ارسال کمک‌های بشردوستانه را داد. ولی این اقدام با رد رسمی و صریح ایران مواجه شد. پاسخ دولت ایران این بود که اگر ایالات متحده واقعاً می‌خواهد کمک کند، می‌تواند به سادگی تحریم‌ها را پایان دهد. پیچیدگی‌های تحریم‌های ایالات متحده همچنین مستقیماً مانع تلاش‌های سازمان‌های غیر دولتی شد. به‌عنوان مثال، ایرانی-آمریکایی‌ها به دلیل محدودیت‌های ایالات متحده، انتقال وجوه برای امداد رسانی به زلزله را دشوار یافتند. تحریم‌ها توسط گروه‌های بشردوستانه به‌عنوان منبع رنج مداوم برای ایرانیان عادی و مانع از توانایی آنها در تهیه دارو و سایر کالاهای ضروری تلقی می‌شد.

رویداد زلزله ۱۳۹۶ نمونه‌ای بود که در آن کمک‌های بشردوستانه از نظر دیپلماتیک ناتوان شد. وقتی سیاست کلی کشور ارائه‌دهنده به‌عنوان منبع اصلی مشکلات بشردوستانه کشور دریافت‌کننده تلقی می‌شود، یک اقدام کمکی خاص به‌عنوان اقدامی از روی حسن نیت تلقی نمی‌شود و در عوض، به‌عنوان یک ژست سیاسی بدبینانه تفسیر می‌شود که به علت اصلی فشار اقتصادی و اجتماعی کشور نمی‌پردازد. امتناع دولت ایران یک بیانیه سیاسی آشکار بود به آن معنی که یک پیشنهاد کمک زودگذر بی‌معنی است در هنگامی که سیاست کلی آمریکا، سیاست تحریم شدید اقتصادی است. این مورد نشان می‌دهد که دیپلماسی فاجعه تنها زمانی می‌تواند مؤثر باشد که رابطه سیاسی اساسی در حالت درگیری آشکار نباشد، به نحوی که سیاست‌های یک طرف مستقیماً در مشکلات طرف دیگر مؤثر باشد.

۴. کمک ایران برای فجایع ایالات متحده

در پی طوفان کاترینا سپتامبر ۲۰۰۵ / شهریور ۱۳۹۴ تهران علناً اعلام کرد که آماده کمک به قربانیان کاترینا است و هلال احمر ایران پیشنهاد کمک داد؛ وزارت امور خارجه ایران اعلام کرد که «در صورت نیاز و درخواست کمک ایران» پاسخ خواهد داد. گزارش‌های رسانه‌ای حاکی از آن بود که ایران انواع مختلفی از کمک‌ها را ارائه داده است.

ایران به طور دوره‌ای تمایل خود را برای کمک به ایالات متحده در فجایع بزرگ در اظهارات بشردوستانه از طریق هلال احمر یا کانال‌های دیپلماتیک اعلام کرده است. اما چنین پیشنهادهایی به ندرت به محموله‌های واقعی یا عملیات مشترک تبدیل شده‌اند، که عمدتاً به دلیل بی‌اعتمادی سیاسی و پیچیدگی‌های حقوقی/تدارکاتی است.

در پی آتش‌سوزی‌های جنگلی ایالات متحده در کالیفرنیا ژانویه ۲۰۲۵ / دی‌ماه ۱۴۰۳ جمعیت هلال احمر ایران علناً اعلام کرد که آماده است تیم‌های واکنش سریع و تجهیزات نجات را برای کمک به واکنش به آتش‌سوزی‌های جنگلی ایالات متحده در ژانویه ۲۰۲۵ اعزام کند.

۵. کاهش درگیری: یک پدیده موقت

شواهد زلزله‌های ۱۹۹۰، ۲۰۰۳ و ۲۰۱۷ نشان می‌دهد که اگرچه کمک‌های بشردوستانه می‌تواند بهانه‌ای موقت برای تعامل محدود و غیر محتمل فراهم کند، اما مسیر روابط ایالات متحده و ایران را اساساً تغییر نداد. «آب شدن یخ روابط» مشاهده شده پس از زلزله بم، فرصتی کوتاه بود، نه تغییری دائمی در موضع دیپلماتیک. واکنش‌های متفاوت دولت ایران در این سه رویداد، نقش حیاتی سیاست داخلی را نیز برجسته می‌کند. پذیرش پراکنده و جزئی کمک‌ها در سال ۱۹۹۰، با درخواست منسجم و فعالانه دولت رئیس‌جمهور محمد خاتمی در سال ۲۰۰۳، به شدت در تضاد است. این تغییر نشان می‌دهد که جناح‌های اصلاح‌طلب‌تر در حاکمیت ایران ممکن است از چنین بحران‌هایی به‌عنوان راهی برای نشان دادن همکاری بین‌المللی و برجسته کردن مزایای روابط بازتر برای مخاطبان داخلی استفاده کنند. پذیرش کمک از یک دشمن دیرینه می‌تواند ابزار سیاسی قدرتمندی برای تغییر افکار عمومی داخلی باشد.

می‌توان تمایز مهمی بین دیپلماسی در سطح دولتی و تعامل «مردم با مردم» قائل شد. همکاری میدانی بین پرسنل نیروی هوایی ایالات متحده و سربازان ایرانی در زلزله بم ۲۰۰۳ و قدردانی مردم ایران از کمک‌های بین‌المللی دریافتی، در تضاد کامل با خصومت مداوم رسمی بود. مسیر موازی «دیپلماسی سلامت» و تبادلات علمی نیز در گذر سال‌های گذشته وجود داشته که پتانسیل همکاری را فراتر از اختلافات سیاسی رسمی نشان داد.

۶. یافته‌ها بر اساس تجزیه و تحلیل اطلاعات کسب شده

تحلیل مداخلات بشردوستانه ایالات متحده در ایران پس از زلزله‌های بزرگ از سال ۱۹۸۰ به این سو، تأیید می‌کند که «دیپلماسی سوانح» ابزاری با پتانسیل محدود، اما نه ناچیز است. زلزله منجیل در سال ۱۹۹۰

پیچیدگی‌های سیاست داخلی ایران و دشواری کمک‌رسانی بدون اراده سیاسی یکپارچه را آشکار کرد. زلزله بم در سال ۲۰۰۳ اوج پتانسیل این ابزار را نشان داد و دریچه‌ای کوتاه برای کاهش تنش و تعامل محدود و تاکتیکی ایجاد کرد که حتی منجر به امتیازدهی موقت در مورد نظارت هسته‌ای شد. با این حال، زلزله کرمانشاه در سال ۲۰۱۷ محدودیت‌های اساسی این رویکرد را نشان داد، زمانی که سیاست گسترده‌تر طرف پیشنهاددهنده به‌عنوان منبع آسیب‌های بشردوستانه تلقی شد.

در شرایط روابط دیپلماتیک منجمد، کمک‌های بشردوستانه می‌تواند پلی شکننده برای ارتباطات محدود ایجاد کند. این کمک‌ها می‌توانند بهانه‌ای از نظر سیاسی قابل قبول برای تعامل بدون نیاز به تغییر اساسی در سیاست خارجی فراهم کنند. با این حال، نمی‌تواند به‌عنوان نوش‌دارویی برای درگیری‌های ژئوپلیتیکی ژرف عمل کند و همچنین نمی‌تواند رابطه‌ای را که با دهه‌ها بی‌اعتمادی و منافع راهبردی متضاد تعریف شده، اساساً تغییر دهد. ماهیت زودگذر «آب شدن یخ‌ها» پس از زلزله بم و رد آشکار کمک در سال ۲۰۱۷ پس از زلزله از گله نشان می‌دهد که محیط سیاسی عامل اصلی تعیین‌کننده موفقیت یا عدم موفقیت چنین اقداماتی است.

برای تعاملات آینده، رویکردی راهبردی‌تر مورد نیاز است. به جای اینکه به کمک‌های امدادی در مواقع بحران به‌عنوان یک راه‌حل جادویی برای دستیابی به موفقیت‌های دیپلماتیک نگاه شود، می‌توان برخی از فعالیت‌ها را سامان داد:

۱. تسهیل و محافظت از تلاش‌های امدادی خصوصی و سازمان‌های مردم‌نهاد و حصول اطمینان از اینکه تحریم‌ها مانع ارائه کمک‌های بشردوستانه ضروری نمی‌شوند.

۲. اولویت دادن به ایجاد و حفظ تبادلات «مردم با مردم» و مراودات علمی مهم است چرا که این مسیرهای موازی تعامل ممکن است در برابر نوسانات سیاسی مقاوم‌تر باشند و پتانسیل ایجاد تفاهم بلندمدت را داشته باشند.

۳. حفظ تمایز روشن بین اقدامات بشردوستانه و اهرم سیاسی ضروری است، زیرا ترکیب این دو می‌تواند حسن نیت درک شده از کمک را تضعیف کرده و منجر به رد آن شود.

در نهایت، اگرچه اقدام به کمک می‌تواند برای افراد آسیب‌دیده معنادار باشد، اما توانایی آن در تغییر رابطه خصمانه بین دو کشور منوط به اراده سیاسی گسترده‌تری است که تا به امروز بین ایران و آمریکا عمدتاً

وجود نداشته است. انگیزه بشردوستانه می‌تواند دری را باز کند، اما بدون تغییر اساسی در سیاست، آن در پس از عبور از بحران، ناگزیر بسته خواهد شد.

جدول شماره ۱: رویدادهای زلزله در ایران و واکنش ایالات متحده

رویداد و تاریخ	تلفات تخمینی	کمک‌های خصوصی ایالات متحده	کمک‌های رسمی ایالات متحده (تقریبی)	واکنش ایران	اثر دیپلماتیک
منجیل (ژوئن ۱۹۹۰)	۱۵۸۰۰	هواپیمای شخصی؛ ۲۵۰،۰۰۰ دلار از ERFO	۸۰،۰۰۰ دلار لوازم	پذیرش جزئی و پیچیده با مقاومت از سوی تندرورها	آشکار نیست
بم (دسامبر ۲۰۰۳)	۲۶۲۷۱	۳۵ تَن لوازم از AmeriCares؛ بیش از ۷۵۰،۰۰۰ دلار جمع‌آوری شد	۱۰.۵ میلیون دلار؛ ۲۰۰ متخصص	درخواست کمک پیشگیرانه؛ پذیرش کامل تیم‌ها و تجهیزات آمریکایی	«آب شدن» مختصر؛ تماس مستقیم؛ وعده نظارت هسته‌ای
کرمانشاه (نوامبر ۲۰۱۷)	۶۴۰	کمک‌های مالی ایرانیان آمریکایی به دلیل تحریم‌ها با مشکل مواجه شده است	پیشنهاد کمک ارائه شد	با استناد به تحریم‌ها، کمک را رد کرد	عدم بهبود روابط؛ محدودیت‌های دیپلماسی تحت کمپین «فشار حداکثری» آشکار شد

این سوال که آیا همکاری بشردوستانه در یک فاجعه طبیعی می‌تواند به‌عنوان راه‌حلی برای مناقشات پیچیده بین دولت‌های ایران و ایالات متحده عمل کند، موضوعی است که ریشه در مفهوم «دیپلماسی فاجعه» دارد. این رویکرد، در موارد نادر، به بهبود روابط بین کشورهای متخاصم کمک کرده است -مانند تغییر دگرگون‌کننده بین یونان و ترکیه پس از زلزله ایزمیت ۱۹۹۹ ترکیه، اما زمینه تاریخی و سیاسی رابطه ایالات متحده و ایران نتیجه‌ای کاملاً متفاوت را نشان می‌دهد.

سیاست دولت دوم ترامپ در قبال ایران، با یک راهبرد روشن و مداوم «فشار حداکثری» تدوین شده است. این رویکرد با هدف استفاده از تحریم‌های گسترده، اقدامات قانونی و حمله نظامی -مانند آنچه در جنگ ۱۲ روز خرداد-تیر ۱۴۰۴ رخ داد- و در ادامه در جنگ چهل روزه برای وادار کردن ایران به کنار گذاشتن برنامه هسته‌ای، مهار توسعه موشکی و توقف حمایت از گروه‌های نیابتی منطقه‌ای صورت می‌گیرد. در این

چارچوب، یک راه‌حل دیپلماتیک تنها از موضع اهرم فشار قوی دنبال می‌شود، نه از پایه کمک یا اعتماد متقابل. بنابراین ایالات متحده حتی تمایل خود را برای اعمال تحریم‌های بیشتر و به صفر رساندن صادرات نفت ایران به‌عنوان بخشی از مذاکرات نشان داده است.

سوابق تاریخی بین دو کشور، موانع بزرگی را برای استفاده از یک بحران انسانی به‌عنوان پل ارتباطی نشان می‌دهد. پس از زلزله ویرانگر بم در سال ۲۰۰۳، محمد خاتمی، رئیس‌جمهور وقت ایران، کمک‌های ایالات متحده را پذیرفت و این اولین بار در بیش از دو دهه بود که هواپیماهای نظامی ایالات متحده در ایران فرود می‌آمدند. با این حال، خاتمی به سرعت اهمیت سیاسی این اقدام را کم اهمیت جلوه داد و اظهار داشت که اگرچه این کمک‌ها مورد استقبال هستند، اما مشکلات ژرف و تاریخی بین دو ملت را تغییر نخواهند داد. یک دهه بعد، واکنش‌ها حتی شدیدتر هم شد. دولت ایالات متحده پیشنهاد کمک‌های مستقیم پس از زلزله ۲۰۱۷ داد، اما دولت ایران با وجود «نیازهای فوری» مردم آسیب دیده، تصمیم گرفت این کمک‌ها را رد کند. این تصمیم با دیدگاه رهبری مبنی بر اینکه مداخله ایالات متحده باعث «خسارت جبران‌ناپذیر» خواهد شد، همسو است. در این مورد، وزارت خزانه‌داری ایالات متحده مجبور شد مجوز عمومی صادر کند تا به شهروندان آمریکایی و سازمان‌های غیر دولتی اجازه دهد بدون نقض تحریم‌های پیچیده و جامع موجود، در تلاش‌های امدادی مشارکت کنند.

با توجه به این سابقه، چشم‌انداز همکاری بشردوستانه که به‌عنوان راه‌حلی برای درگیری‌های گسترده‌تر عمل کند، بسیار بعید است. یک مورد موفق از «دیپلماسی فاجعه» اغلب به یک گفتگوی از پیش موجود، هر چند شکننده، بین طرفین بستگی دارد. در زمینه ایالات متحده و ایران، که پایه و اساس رابطه، کمپین «فشار حداکثری» و بی‌اعتمادی متقابل است، مخاطرات سیاسی برای یک فاجعه طبیعی بسیار زیاد است که بتواند محاسبات راهبردی هر یک از طرفین را اساساً تغییر دهد. تلاش‌های بشردوستانه فعلاً به‌عنوان یک موضوع جداگانه و خاص، کاملاً جدا از مناقشات هسته‌ای و نظامی جاری، و نه به‌عنوان وسیله‌ای برای حل آنها، در نظر گرفته می‌شوند.

۷. آشتی ایالات متحده و چین: زلزله‌شناسی در خدمت سیاست واقع‌گرایی عملگرایانه

اگرچه آشتی ایالات متحده و چین درسی جاودانه در مورد قدرت سیاست واقع‌گرایی عملگرایانه ارائه می‌دهد، اما «نقشه راه» خاص آن الزاماً برای رابطه ایالات متحده و ایران قابل اجرا نیست؛ ایالات متحده و ایران می‌توانند «نقشه راه» عادی‌سازی روابط ایالات متحده و چین در دهه ۱۹۷۰، به‌ویژه از طریق همکاری

علمی، را دنبال کنند. این امر البته به سه دلیل به راحتی ممکن نیست: زمینه‌های ژئوپلیتیکی متفاوت، ماهیت پیچیده درگیری اصلی و نقش‌های اساساً متفاوت علم و فناوری در هر رابطه (Office of the Historian, 2025; Office of the Historian, 2025; U.S. Department of State, 2007; University of Oregon, 2025; Seismological Society of America, 2025).

زلزله‌شناسی، پلی عملی برای همکاری فنی و ارتباطی به روان‌سازی روند نزدیکی ایالات متحده و چین در دهه ۱۹۷۰ کمک کرد. علت موفقیت نیکسون که با دیپلماسی پینگ‌پنگ در برقراری رابطه با چین معروف شد انتخاب حوزه‌های مهم و ملموس برای هر دو کشور - همان زلزله - بود که در آن دانشمندان ملاقات می‌کردند، داده‌ها و روش‌ها را مبادله می‌کردند، به یکدیگر آموزش می‌دادند و اعتمادی ایجاد می‌کردند که مکمل گشایش دیپلماتیک رسمی بود. رئیس‌جمهور ریچارد نیکسون با ابراز علاقه خود به بهبود روابط از طریق کاهش محدودیت‌های سفر و تجارت علیه چین، اقداماتی که از زمان جنگ کره در حال اجرا بود، آغاز کرد. با این حال، کلید این فرایند، ایجاد یک کانال دیپلماتیک مخفی با رهبری جمهوری خلق چین بود که از طریق رئیس‌جمهور پاکستان، یحیی خان، تسهیل شد (Brookings Institution, 2025).

مبادلات علمی اولیه و کم‌خطر، قبل از عادی‌سازی کامل روابط آمریکا و چین صورت گرفت. پس از بازدید نیکسون (۱۹۷۲)، هیأت‌های علمی غیر رسمی و نیمه رسمی به بازگشایی کانال‌ها کمک کردند. ژئوفیزیک و زلزله‌شناسی به دلیل خطر لرزه‌ای چین و آمریکا و سود متقابل آشکار همکاری، انتخابی طبیعی بود.

زلزله‌شناسان آمریکایی در اواسط دهه ۱۹۷۰ از چین بازدید کردند. یک هیأت زلزله‌شناسی ایالات متحده از ۵ اکتبر تا ۵ نوامبر ۱۹۷۴ تحت نظر کمیته ارتباطات علمی با جمهوری خلق چین^۱ از چین بازدید کرد و با مسئولان دفتر زلزله‌شناسی دولتی و دیگر میزبانان ملاقات کرد که نمونه‌ای اولیه و ملموس از تبادل علمی بود.

نهادینه کردن بازدیدها و تبادلات تا سال ۱۹۷۵ صورت گرفت. ژئوفیزیک‌دانان ایالات متحده یک کمیته موقت برای بازدیدهای متبادل با ژئوفیزیک‌دانان جمهوری خلق چینی تأسیس کردند که جریان بازدیدها، اشتراک‌گذاری داده‌ها و آموزش را رسمیت بخشید و افزایش داد. این ساختارها سفرهای موقت را به روابط علمی پایدار تبدیل کردند.

زلزله‌ها نیز همکاری‌ها را تسریع کردند. زلزله فاجعه‌بار تانگشان (ژوئیه ۱۹۷۶) توجه جهانی را به زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله چین معطوف کرد و علاقه بیشتری به کمک‌های علمی فرامرزی، مقایسه روش‌ها و اشتراک‌گذاری مشاهدات ایجاد کرد و انگیزه‌های بشردوستانه، فنی و اعتباری، همگی روابط علمی را به پیش بردند. زلزله‌شناسان چینی به طور فزاینده‌ای در خارج از کشور آموزش دیدند و از ابزار دقیق و تکنیک‌های تحلیلی غربی استفاده کردند. چین برنامه‌های داخلی قوی (از جمله تأکید بر پیش‌بینی زلزله مانند تخلیه هایچنگ قبل از زلزله ۴ فوریه ۱۹۷۵) داشت که برای دانشمندان آمریکایی جالب بود. این تبادلات ظرفیت فنی چین را افزایش داد و شبکه‌های حرفه‌ای پایدار ایجاد کرد که مؤسسات هر دو طرف را به هم متصل می‌کرد (Office of the Historian, 2025).

رسمیت یافتن این مبادلات چند سال بعد اتفاق افتاد. یکی از نقاط عطف مهم، سفر فرانک پرس، مشاور علمی رئیس‌جمهور کارتر، به چین در ژوئیه ۱۹۷۸ بود. پرس، یک زلزله‌شناس مشهور جهانی، رهبری یک هیأت عالی‌رتبه را بر عهده داشت که شامل روسای آژانس‌های فنی متعدد دولت ایالات متحده بود. این بازدید زمینه‌ساز اولین توافق‌نامه همکاری رسمی بین دو دولت، یعنی توافق‌نامه همکاری در علم و فناوری شد که در ۳۱ ژانویه ۱۹۷۹ امضا شد. توافق‌نامه مذکور اندکی پس از عادی‌سازی کامل روابط دیپلماتیک در ۱ ژانویه ۱۹۷۹ امضا شد و متعاقباً تأثیر مثبت‌کننده‌ای بر روابط دو جانبه برای دهه‌ها ایجاد کرد.

زلزله‌شناسی به دلیل منافع متقابل ملموس برای بازسازی دیپلماتیک اهمیت داشت. هر دو طرف بلافاصله از نتایج این همکاری‌ها بهره‌مند شدند. همکاری در جهت افزایش ایمنی جانی و کم کردن تلفات و تبادل دانش مهندسی و داده‌های علمی، زلزله‌شناسی را به یک حوزه «بی‌طرف و صلح‌آمیز» مؤثر برای تعامل تبدیل کردند. دانشمندانی که در کارگاه‌ها، مطالعات میدانی مشترک و برنامه‌های آموزشی ملاقات می‌کردند، روابط شخصی و مسیرهای نهادی ایجاد کردند که اصطکاک‌های سیاسی را کاهش داده و کانال‌های منظم ارتباطی فراهم کردند. واکنش‌های مشترک به زلزله‌های بزرگ و چاپ گزارش‌ها و مقالات مشترک به عادی‌سازی ارتباط کمک کرد و به مدیرانی که تعامل علمی را کنترل می‌کردند، نشان داد که این تعامل مزایای عملی دارد و می‌تواند با گشایش ژئوپلیتیکی بزرگتر هم‌زیستی داشته باشد.

آشتی ایالات متحده و چین ناشی از یک ضرورت راهبردی مشترک علیه یک دشمن مشترک، اتحاد جماهیر شوروی بود و تبادل علمی به‌عنوان یک پل ارتباطی کم‌خطر عمل کرد. در مقابل، بن‌بست ایالات متحده و ایران با یک مثلث ژئوپلیتیکی رقابتی شامل چین تشدید می‌شود و علم، به‌ویژه فناوری هسته‌ای،

یک ابزار دیپلماتیک نیست، بلکه محرک اصلی درگیری و بی‌اعتمادی است. هر مسیری برای عادی‌سازی روابط برای ایالات متحده و ایران نیازمند یک راهبرد منحصر به فرد و متناسب با این زمینه است.

عادی‌سازی روابط بین ایالات متحده و جمهوری خلق چین در دهه ۱۹۷۰ یکی از مهم‌ترین تغییرات ژئوپلیتیکی قرن بیستم بود. بیش از دو دهه، ایالات متحده سیاست انزوای کامل دیپلماتیک و اقتصادی چین کمونیست را حفظ کرده بود و در عوض، دولت جمهوری چین در تایوان را به‌عنوان تنها دولت مشروع چین به رسمیت می‌شناخت. این سیاست نتیجه مستقیم جنگ سرد و درگیری مستقیم بین نیروهای تحت رهبری ایالات متحده و واحدهای نظامی چین در جنگ کره بود. در نتیجه، به مدت ۲۳ سال هیچ رابطه دیپلماتیک رسمی بین دو کشور وجود نداشت و مردم آمریکا بیش از دو دهه به سرزمین اصلی چین دسترسی نداشتند. انگیزه اصلی برای این نزدیکی، یک ضرورت راهبردی مشترک بود که از پویایی پیچیده جنگ سرد ناشی می‌شد. ایالات متحده، درگیر جنگ ویتنام، به دنبال سیاست جدیدی بود که بتواند درگیری‌های آینده در آسیا را کاهش دهد، ویتنام شمالی را از نظر دیپلماتیک منزوی کند و از همه مهم‌تر، اهرم فشار خود را علیه اتحاد جماهیر شوروی افزایش دهد. هم‌زمان، جمهوری خلق چین، که شکاف ایدئولوژیک و نظامی شدید و رو به گسترشی را با اتحاد جماهیر شوروی تجربه کرده بود، به همان اندازه انگیزه داشت تا وزنه تعادلی در برابر همسایه شمالی خود پیدا کند. این همگرایی منافع، یک «مثلث راهبردی» کلاسیک ایجاد کرد که در آن ایالات متحده و چین می‌توانستند در برابر یک دشمن مشترک، یعنی اتحاد جماهیر شوروی، متحد شوند. منافع مشترک در ایجاد تعادل در قدرت مسکو، جایگزین دهه‌ها خصومت ایدئولوژیک شد و زمینه را برای یک پیشرفت دیپلماتیک چشمگیر فراهم کرد.

نتیجه

بن‌بست ایران و آمریکا و مطالعه‌ای در منازعات ایدئولوژیک و نامتقارن: رابطه بین ایالات متحده آمریکا و جمهوری اسلامی ایران، چه از نظر مسیر تاریخی و چه از نظر ماهیت درگیری، در تضاد کامل با روند آشتی ایالات متحده و چین است. خصومت فعلی نه در یک اتحاد ژئوپلیتیکی مشترک، بلکه در یک درگیری ایدئولوژیک ژرف و سابقه مداخله خارجی ریشه دارد.

پیش از سال ۱۹۷۹، ایالات متحده و ایران؛ متحدان نزدیکی بودند. در زمان حکومت محمدرضا پهلوی، شاه طرفدار غرب، این رابطه رونق گرفت و ده‌ها هزار آمریکایی در ایران زندگی و کار می‌کردند و تبادلات فرهنگی و دانشگاهی قابل توجهی وجود داشت. با این حال، این اتحاد بر پایه کینه بنا شده بود، که عمدتاً

به دلیل نقش ایالات متحده در کودتای ۱۳۳۲/۱۹۵۳ بود که کودتا با هدایت سازمان سیا، دولت ملی دکتر محمد مصدق، نخست‌وزیر منتخب دموکراتیک ایران را سرنگون کرد. این کودتا که توسط سیا و سرویس اطلاعاتی بریتانیا سازماندهی شده بود، شاه را به قدرت بازگرداند و بسیاری از ایرانیان آن را به‌عنوان لحظه‌ای محوری از دخالت خارجی می‌دیدند. انقلاب اسلامی و بحران گروگان‌گیری متعاقب آن در ایران، که در نوامبر ۱۹۷۹ با حمله دانشجویان انقلابی ایرانی به سفارت ایالات متحده در تهران آغاز شد، خصومت را تشدید کرد و منجر به قطع روابط دیپلماتیک شد.

نقش علم و فناوری در رابطه ایالات متحده و ایران، کاملاً برعکس عملکرد آن در روند بهبود روابط ایالات متحده و چین است. این حوزه به جای اینکه عرصه‌ای کم‌ریسک برای ایجاد اعتماد باشد، به جزئی پرریسک از رویارویی راهبردی تبدیل شده است. در زمینه روابط ایالات متحده و چین، دولت ایالات متحده پیش از این دانشجویان چینی را به تحصیل در ایالات متحده به‌عنوان راهی برای «آمریکایی کردن» جامعه چین از طریق علم و فناوری تشویق می‌کرد و آن را یک مزیت راهبردی بلندمدت می‌دانست. این رابطه نامتقارن بود، اما ایالات متحده به دنبال استفاده از علم و فناوری برای تأثیرگذاری مثبت بر توسعه چین بود. هرگونه راه‌حلی برای رابطه ایران و آمریکا، تکرار موفقیت‌های گذشته نخواهد بود، بلکه به تدوین یک راهبرد جدید و متناسب با شرایط نیاز است. به نظر می‌رسد که استفاده از تجربیات قبلی از همکاری‌های دو جانبه علمی در زمینه زلزله‌شناسی بین ایران و آمریکا و همچنین فعالیت‌های بشردوستانه آمریکا پس از زلزله‌های منجیل ۱۹۹۰ و بم ۲۰۰۳ می‌تواند به شکل‌گیری این راهبرد جدید کمک کند.

رابطه بشردوستانه آمریکا و ایران در زمان زلزله، علی‌رغم چالش‌های دیپلماتیک گسترده، الگویی پیچیده و متناقض از «دیپلماسی فاجعه‌محور» است. آمریکا در پی زمین‌لرزه‌های بزرگ در ایران -مانند سرپل ذهاب ۱۳۹۶- پیشنهاد کمک فنی، تجهیزات و نیروی انسانی داده و گاه تحریم‌ها را به طور موقت برای تسهیل کمک‌رسانی تعدیل کرده است. این کمک‌ها عموماً از کانال سازمان‌های غیردولتی یا صلیب‌سرخ-هلال‌احمر بین‌المللی انجام شده و کمتر به صورت مستقیم و دو طرفه بوده است. آمریکا از این فرصت برای بهبود تصویر خود در چشم جامعه ایرانی و نمایش حسن نیت استفاده کرده است (دیپلماسی عمومی). این کمک‌ها گاهی فضای گفتگو را به طور لحظه‌ای بهبود بخشیده -مثلاً تبادل پیام از طریق طرف سوئیسی در زلزله بم- اما هرگز به یک گفتگوی پایدار یا گشایش دیپلماتیک بزرگ منجر نشده است. بی‌اعتمادی

عمیق و مسائل کلان ژئوپلیتیک -مانند برنامه هسته‌ای، حمایت منطقه‌ای، تحریم‌ها- به سرعت بر هر گونه گرمی موقت سایه انداخته و روابط را به حالت خصمانه پیشین بازگردانده‌اند. «پنجره فرصت» ایجاد شده توسط فاجعه طبیعی بسیار کوتاه‌مدت بوده و فاقد نهادها یا متحدان سیاسی قدرتمندی برای تثبیت آن در هر دو طرف بوده است.

حتی با حسن نیت برای کمک، شبکه تحریم‌های آمریکا علیه ایران بزرگترین مانع عملیاتی برای کمک‌رسانی مؤثر بوده است. ترس بانک‌ها و شرکت‌ها از نقض تحریم‌ها، انتقال وجوه، خرید دارو و تجهیزات را به شدت دشوار کرده است. این تناقض (پیشنهاد کمک از یک سو و ایجاد موانع ساختاری از سوی دیگر) باعث شده که کمک‌های آمریکا اغلب شکل تشریفاتی به خود بگیرد و تأثیر عملیاتی محدودی داشته باشد. در غیاب اراده سیاسی قوی، ساز و کارهای نهادی پایدار و اعتمادسازی اساسی، این لحظات همکاری به ندرت می‌توانند تبدیل به پلی برای حل اختلافات ژئوپلیتیک شوند. بار سنگین تاریخ، بی‌اعتمادی عمیق و اختلافات استراتژیک، هر گونه تحول مثبت ناشی از «دیپلماسی زلزله» را خنثی کرده است. کمک‌های بشردوستانه، در بهترین حالت، به‌عنوان موردی مثبت اما گذرا در یک رابطه پرتنش باقی مانده‌اند، نه یک استراتژی تغییردهنده. «دیپلماسی زلزله» بین ایران و آمریکا، نوری کوتاهی در تاریکی روابط بوده که به دلیل فقدان سوخت اعتماد و ساز و کارهای پایدار، هرگز به آتش گفتگو و آشتی تبدیل نشده است.

فهرست منابع

منابع فارسی

- اس تورنر، برایان (۱۴۰۳). جامعه‌شناسی فاجعه؛ نظریه‌ای در باب فاجعه. ترجمه آرش موسوی. تهران: کتابستان بر خط.
- شیخ‌الاسلامی، محمد حسن، و امانی خجسته، جعفر (۱۴۰۰). تأثیر کوانتوم دیپلماسی بر بعد اقتصادی امنیت انسانی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه علمی راهبرد سیاسی، ۵ (۱۶).
- سعیدی، علیرضا (۱۳۹۷). آشنایی با بحران‌های پس از زلزله در ایران. تهران: کیمیا خردپارس.
- فاضلی، نعمت‌الله (۱۳۹۹). فرهنگ و فاجعه. تهران: فرهامه.
- کاوه آملی، عرفان (۱۴۰۳). تبعات جبران‌ناپذیر زلزله بر جامعه و راه‌های کاهش آن. جهاددانشگاهی: تهران.
- کمال‌الدینی، معصومه (۱۳۹۸). مروری نظری بر واژه‌شناسی اجتماعی فاجعه. نشریه دانش پیشگیری و مدیریت بحران، ۹ (۳۴).
- نادری، احمد، و سلیمی، مینو (۱۴۰۰). درآمدی بر انسان‌شناسی فاجعه. تهران: جهاد دانشگاهی تهران.

منابع غیر فارسی

- American Red Cross. (n.d.). Iran and Iraq earthquake: Red Crescent teams provide lifesaving aid. <https://www.redcross.org/about-us/news-and-events/news/Iran-and-Iraq-Earthquake-Red-Crescent-teams-provide-lifesaving-aid.html>
- U.S. Air Force. (n.d.). Airmen provide aid to Iran. <https://www.af.mil/News/Article-Display/Article/137889/airmen-provide-aid-to-iran/>
- Kelman, I. (n.d.). Iran/USA disaster diplomacy. Disaster Diplomacy. <https://www.disasterdiplomacy.org/iranusa.html>
- U.S. Department of State. (2006). U.S. assistance to Iran following Bam earthquake (Taken question). <https://2001-2009.state.gov/r/pa/prs/ps/2006/63977.htm>
- American Iranian Council. (2025). Media guide: Earthquakes in Iran. <http://www.us-iran.org/resources/2021/6/25/media-guide-earthquakes>
- American Military University. (n.d.). US–Iran relations: A complex history of conflict and change. <https://www.amu.apus.edu/area-of-study/legal-studies/resources/us-iran-relations/Seismological-Cooperation-and-Humanitarian-Aid-and-Its-Role-in-USA-Iran-Relations-After-the-Earthquakes-of-1980>
- Atlantic Council. (n.d.). Iranians respond to earthquake but government falls short. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/iranians-respond-to-earthquake-but-government-falls-short/>
- Brookings Institution. (n.d.). 1979: Iran and America. <https://www.brookings.edu/articles/1979-iran-and-america/>
- EBSCO. (2025). Massive quake rocks Iran. <https://www.ebsco.com/research-starters/earth-and-atmospheric-sciences/massive-quake-rocks-iran>
- EBSCO. (n.d.). Bam earthquake. <https://www.ebsco.com/research-starters/earth-and-atmospheric-sciences/bam-earthquake>
- Foreign Policy Association. (n.d.). U.S. offers Iran quake aid, Iran says “no thanks”. <https://fpa.org/u-s-offers-iran-quake-aid-iran-says-no-thanks/>
- Gaillard, J. C., et al. (2019). The dilemmas of disaster diplomacy. *Progress in Disaster Science*.
- George Washington University. (n.d.). 50 years later: Richard Nixon’s historic visit to China. *GW Today*. <https://gwtoday.gwu.edu/50-years-later-richard-nixons-historic-visit-china>
- History.com Editors. (n.d.). How Nixon’s 1972 visit to China changed the balance of Cold War power. *History.com*. <https://www.history.com/articles/nixon-china-visit-cold-war>
- Kelman, I., & Koukis, T. (2000). Analyzing disaster diplomacy. *Journal of International Affairs*.
- Khan, S. (2009). Disaster diplomacy in South Asia: The case of the 2005 Kashmir earthquake. *Geopolitics*.
- Mangone, E. (2018). Disaster diplomacy: A narrative analysis of the 2003 Bam earthquake in Iran. *International Journal of Disaster Risk Reduction*.
- Office of the Historian. (n.d.). China policy – Milestones in the history of U.S. foreign relations. <https://history.state.gov/milestones/1977-1980/china-policy>
- Office of the Historian. (n.d.). Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XIII, Soviet Union, October 1970–October 1971 (Document 283). <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v13/d283>
- Office of the Historian. (n.d.). Rapprochement with China, 1972 – Milestones in the history of U.S. foreign relations. <https://history.state.gov/milestones/1969-1976/rapprochement-china>

- Relief Web. (n.d.). Iran: Bam earthquake – Five years later. <https://reliefweb.int/report/iran-islamic-republic/iran-bam-earthquake-five-years-later>
- ReliefWeb. (n.d.). U.S. charities supplement U.S. official relief for Iranian earthquake. <https://reliefweb.int/report/iran-islamic-republic/us-charities-supplement-us-official-relief-iranian-earthqu6789ake>
- Sadeghi, M. M., & Tavana, H. (2009). The politics of humanitarian aid: The case of the 2003 Bam earthquake in Iran. *Disaster Prevention and Management*.
- Seismological Society of America. (n.d.). Frank Press. <https://www.seismosoc.org/award-recipient/frank-press/>
- Stimson Center. (2024). US-Iran health diplomacy: De-escalation through humanitarian action. <https://www.stimson.org/2024/us-iran-health-diplomacy-de-escalation-through-humanitarian-action/>
- U.S. Department of State. (2007). United States–China science and technology cooperation. <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/96437.pdf>
- U.S. Virtual Embassy Iran. (2025). Policy & history. <https://ir.usembassy.gov/policy-history/>
- University of Oregon. (n.d.). The China–U.S. relationship in science and technology. [https://china-us.uoregon.edu/pdf/China-US relationship in Science and Technology.pdf](https://china-us.uoregon.edu/pdf/China-US%20relationship%20in%20Science%20and%20Technology.pdf)
- The Washington Post. (1990, June 30). Mutual animosity complicates U.S. aid for Iran quake victims. <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1990/06/30/mutual-animosity-complicates-us-aid-for-iran-quake-victims/e533c82e-276c-450a-9e08-8287baae6938/>
- The White House. (2003, December 27). U.S. to deploy humanitarian assistance to people of Iran. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/12/text/20031227-1.html>
- The White House. (2003, December 31). Statement by the deputy press secretary. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/12/text/20031231-1.html>